

УДК 336

Л.В. Панасюк,

к.е.н., доцент кафедри фінансових ринків та фінансових послуг Національного університету ДПС України

ДО ПИТАННЯ ПРО ПЕРМАНЕНТНІ КРИЗОВІ ЯВИЩА В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

To the question about the permanent crisis phenomena in the economy of Ukraine

Стаття присвячена виявленню передумов і причин перманентних кризових явищ в Україні. Проаналізовано основні причини розвитку кризових явищ, обґрунтовано напрями їх подолання.

The article is devoted the exposure of pre-conditions and reasons of the permanent crisis phenomena in Ukraine. Principal reasons of development of the crisis phenomena are analysed, directions of their overcoming are grounded.

Вступ. На сьогоднішній день Україна все ще намагається подолати наслідки глобальної економічної кризи, яка охопила практично всі сфери життя держави. Покращення макроекономічних показників у 2010 р. поки що не дає підстав говорити про вихід з кризи і початок нового етапу економічного зростання. Це обумовлено двома головними причинами. Одна з них полягає у тому, що Україна не пододала структурну економічну кризу, яка почалася після розпаду СРСР, друга – держава не існує ізольовано від світової економіки, тому будь-які зміни світової макроекономічної кон'юнктури однозначно мають наслідки для України.

Постановка проблеми. Причинам і наслідкам розвитку кризових явищ в економіці держави присвячені праці А. Азаренкової, О. Данілова, І. Майбурова, Т. Пасентко, І. Бондар та ін. Однак перманентний характер кризових явищ в Україні потребує поглибленого дослідження з урахуванням особливостей власне нашої держави та характеру її взаємодії з іншими країнами.

Викладення основного матеріалу. Досліджуючи причини останньої (у хронологічному порядку) економічної кризи, яка мала місце в Україні і світі, вчені виділяють наступні причини:

1. Переваги фінансової складової у світовій економіці. Фінансова система фактично перестала адекватно відображати стан реальної економіки. Вона потребує негайних реформ, щоб слугувати економіці, а не навпаки, як це відбувається в епоху фінансової глобалізації.

2. Відсутність прозорості в діяльності найбільших фінансових компаній світу. Подібна ситуація пов'язана з тим, що замість розподілу ризиків на транспарентній основі, як це передбачено загальноприйнятою економічною теорією, фінансисти ринку вибрали шлях сек'юритизації – ризикових активів, просуваючи їх без чіткої ідентифікації ризиків. Сек'юритизація є універсальною схемою прискорення фінансового обороту й отримання швидких прибутків.

3. Використання кредитних деривативів, як засобу синтетичного придбання активів.

4. Схема кредитування за плаваючою кредитною ставкою [2, с. 68 – 69].

Посткризовий період свідчить, що Україна не засвоїла урок попередньої кризи, оскільки жодних змін у фінансовій системі практично не сталося, діяльність більшості фінансових компаній не стала прозорою. Відродження кредитування, особливо іпотечного та автокредитування, відбувається з використанням як раз плаваючої ставки, яка є абсолютно невідгодною позичальнику у довгостроковій перспективі, що зумовлено її прив'язкою до індексу LIBOR. Таким чином, з урахуванням досвіду попередньої кризи, можна вести мову про закладання фундаменту нової економічної кризи.

Ситуація в Україні ускладнюється також і внаслідок зростання боргового навантаження на економіку завдяки отриманим траншам від МВФ та випуску державних боргових цінних паперів. Зважаючи на відсутність в Україні масштабних інвестиційних проектів, які б заклали основу для розвитку економіки на базі нових технологічних укладів, вважаємо таке зростання боргового навантаження невинуватим, оскільки воно створює подвійний ризик розвитку наступної кризи. По-перше, через наявність передумов для кризи технологічного укладу [4], по-друге, через необхідність збільшення податкового навантаження для зменшення боргового або ж через загрозу дефолту.

Політична нестабільність, революції, громадянські війни у країнах Африки та Близького Сходу створюють ще одну загрозу розгортання кризових явищ в Україні – підвищення цін на енергоносії, яке буде обумовлене подорожчанням нафти на світовому ринку. Зростання цін на енергоносії без субсидування з боку держави означатиме колапс реального сектору економіки.

Прихованою причиною розвитку кризових явищ у майбутньому можна вважати стан міграційних потоків з України. Як правило, країну лишає молоде працездатне населення, яке не задоволене умовами праці в Україні або взагалі не може знайти роботу. З одного боку, міграція за кордон в пошуках роботи дозволяє знизити конкуренцію на ринку праці, зменшити рівень безробіття та поповнити валютні запаси за рахунок грошових переказів мігрантів. Однак є й інший бік цієї проблеми – країну залишають освічені, талановиті люди, які за сприятливих умов за кордоном, навряд чи повернуться в Україну найближчим часом. Зважаючи на те, що Україну полишають молоді люди, процес старіння нації буде тільки поглиблюватися і, якщо ситуацію не змінити докорінним чином, в недалекому майбутньому в Україні близько 70% населення будуть пенсіонерами.

Стійкою передумовою розвитку кризових явищ є від'ємне сальдо торгівельного балансу, яке зумовлено зростаючими обсягами імпорту. Заходи з боку уряду направлені, переважно, на обмеження імпорту окремих видів продукції шляхом митно-тарифного регулювання. Однак такі заходи направлені на ліквідацію наслідків, а не першопричин, яких, до речі, дві. Перша полягає у наявності незадоволеного внутрішнього попиту, що робить вітчизняний ринок привабливим для іноземних товаровиробників. Друга обумовлена низькою конкурентоспроможністю вітчизняної продукції, яка не може конкурувати на міжнародному ринку з аналогами, що породжує проблему імпортозалежності та неможливості створити експортоорієнтовану економіку. Така ситуація не тільки закладає фундамент для розвитку майбутніх криз, але й обмежує інструментарій їх ліквідації, оскільки, наприклад, застосування політики стимулювання ефективного попиту в таких умовах буде стимулювати розвиток іноземних економік, а не вітчизняної.

Таким чином, більшість причин розвитку кризових явищ в Україні можна звести до проблем функціонування реального сектору економіки, вирішення яких потребує збільшення обсягів фінансування цього сектору. Однак реальний сектор економіки на сьогоднішній день фінансується переважно за рахунок власних коштів та комерційних кредитів. У підприємств практично відсутній доступ до довгострокових джерел кредитування (через складні вимоги щодо отримання кредиту та високі процентні ставки), також немає доступу і до залучених фінансових ресурсів через нерозвиненість вітчизняного фондового ринку, а точніше, через його формальне існування.

Фінансування діяльності підприємств за рахунок кредитних ресурсів є задоволенням не з дешевих, оскільки відсоткова ставка за користування короткостроковим кредитом коливається в межах 22 – 28%. Очікувати на здешевлення кредитів в сучасних умовах не доводиться через слабкість ресурсної бази банків, що є наслідком не тільки низьких доходів громадян, але і наслідком низької довіри до вітчизняної банківської системи.

Важливим чинником економічної нестабільності в Україні є прив'язка української гривні до долара США. Роками ця прив'язка до грошової одиниці США мала позитивний вплив на країну. За останні два роки спостерігається великий приплив капіталу. При фіксованому курсі валюти такий приплив веде до надлишку грошової маси в обороті (грошового агрегату M2). У 2008 р. цей показник збільшився більше як на 100 млрд. грн. від показника 2007 р. і склав 287,399 млрд. грн. [3]. Кризові явища 2008 – 2009 рр. призупинили цю тенденцію у 2009 р., однак наприкінці 2010 р. вона знову почала проявлятися.

Таким чином, виходячи із факторів, які у комплексі спровокували кризу 2008 – 2009 рр., можна зробити висновок про стійку загрозу перманентних криз в

Україні у найближчому майбутньому. Загроза перманентних криз не просто несе економічну нестабільність у суспільство, але і зачіпає соціальний аспект розвитку економіки. Поступове руйнування реального сектору економіки призводить до збільшення кількості безробітних, де левову частку становить працездатна молодь. Збільшення безробіття є подвійною загрозою, оскільки, з одного боку, зростає рівень соціально напруженості, з іншого, збільшується обсяг вихідних міграційних потоків з України, що означає втрату кваліфікованої робочої не просто на певний короткий проміжок часу, а назавжди.

Подолати негативні тенденції, на наш погляд, можна шляхом стимулювання розвитку реального сектору економіки. Однак, на сьогоднішній день, втілення цієї ідеї в життя потребує фінансової підтримки з боку держави. Така необхідність обумовлена високим ступенем зношеності основних фондів вітчизняних підприємств, що підвищує енергомісткість вітчизняної продукції та унеможливорює інноваційний розвиток економіки з переходом на вищі технологічні уклади, про що неодноразово писали як українські, так і російські вчені [4, 5, 6]. Оновлення парку основних засобів потребує значних фінансових витрат протягом короткого періоду часу, що не може собі дозволити більшість вітчизняних підприємств. Підтримка з боку держави непрямыми методами навряд чи дасть очікувані результати, оскільки податкові пільги інвестиційного характеру, застосування прискореної амортизації мають сенс тоді, коли підприємство має прибуток. Окрім того, як показує зарубіжний досвід, такі заходи є корисними як «підтримуюча терапія» для подальшого розвитку матеріально-технічної бази реального сектору економіки, однак є недостатніми для створення її фундаменту. На наш погляд, саме на оновлення технологічної бази реального сектору економіки витрачання запозичених державою коштів у міжнародних фінансових організацій було виправданим, оскільки воно має інвестиційний характер і у майбутньому може принести необхідні прибутки для покриття боргових зобов'язань держави.

Розвиток реального сектору економіки на інноваційній основі дозволить виготовляти конкурентоспроможну продукцію, яка може користуватися попитом на зовнішніх ринках. Розширення виробництва і реалізації такої продукції не тільки дозволить зменшити рівень безробіття, але і сприятиме зменшенню негативного сальдо платіжного балансу, а у подальшому утворенню позитивного сальдо. Це, у свою чергу, сприятиме притоку іноземної валюти в країну та зменшенню загрози коливань валютного курсу. В решті-решт відродження вітчизняного реального сектору економіки дозволить збільшити обсяги реального ВВП і подолати системну кризу, яка розпочалася більше як 20 років назад.

Висновки. Отже, на сьогоднішній день в Україні існують стійкі передумови для розвитку перманентних кризових явищ в Україні, вплив яких посилюється завдяки системній кризі, яка охопила Україну на початку 90-х років. Ліквідація таких чинників адміністративними методами не є можливою, оскільки вказані чинники є наслідками стагнації реального сектору економіки. Відродження реального сектору економіки потребує прямої фінансової підтримки з боку держави, саме на реалізацію такої мети буде виправданим і боргове державне фінансування.

Список використаних джерел

1. Азаренкова Г.М. Фінансова криза як прояв неефективності управління фінансовими потоками/ Г. Азаренкова// Коммунальное хозяйство городов. – Научно-технический сборник. – 2002. – № 44. – С. 55 –60.
2. Бондар І.Р. Наслідки фінансової глобалізації для України/ Бондар І.Р.// Фінанси України. – 2009. – №8. – С. 68 – 75.
3. Журавель Ю. Чинники економічної кризи: методика дослідження та її прикладне застосування/ Ю. Журавель// Наука молода. – 2009. – №11. – С. 97 – 102.
4. Майбуров І. Причини глобальної фінансово-економічної нестабільності// Финансовый механизм социально-экономического развития государства в условиях экономической нестабильности [монография]/ Под ред. А.Д. Данилова. – К.: «ДКС центр», 2010. – 51 – 60.
5. Паентко Т.В. Природа і специфіка кризисних явлених в Україні// Фискальное регулирование социально-экономического развития государства в посткризисный период [монография]. – К.: ДКС Центр, 2011. – С. 12 – 17.
6. Финансовый механизм социально-экономического развития государства в условиях экономической нестабильности [монография]/ Под ред. А.Д. Данилова. – К.: «ДКС центр», 2010.

